

Marjan Mušič

Skrivnostni svet Goge

Božidar Jakac: Slavko Grum (1919)

Prijatelju Slavku Grumu v spomin

Že dan pred praznikom so se zgrinjale trume Podgorcev, Belokranjcev in drugih okoličanov v Kandijo in mesto. Broneni zven kapiteljskih in frančiškanskih zvonov so trgali zamolkli poki možnarjev. Ko pa je legla nad mesto tiha, globoka noč, je utihnil ropot sejmarjev, ki so s stoletnimi skušnjami postavljali na prostranem trgu stojnice, zamrl pa je tudi ščebet romarjev, ki so tesno drug ob drugem polegli po skritih kotičkih mesta.

Kakor da je skrivnostna moč segla na trg, so stale ob zori kot iz davnine na svojih mestih z vsem mogočim blagom založene stojnice. Na imenitnejšem zgornjem delu trga so se zvrstile stojnice mestnih trgovcev, na spodnjem, ožjem, k mostu

nagnjenem delu trga pa so našli zavetje pritepenci z vseh vetrov in z vso mogočo malovredno, po svoje pa vendarle privlačno kramo. Med to pisano šaro se je vrinil »Židek« z dobro, zanj prirejeno igro na srečo, tik ob njem je širil svoj delovni prostor sestradani »medo« iz bosenskih planin; na vztrajno spodbujanje gonjača »pleši, Marko, pleši!« in ob udarjanju črnolase Esmeralde na okraguljčeni tamburin se je medo vzpel na zadnji taci in nerodno poplesaval. Tesno ob odcepu ozke Frančiškanske ulice je imel v petek in svetek svojo borno stojnico stari Friškar, svetopisemska podoba ubogega Žida z značilno belo brado, odetega v ponošen, z vrvjo prevezan rdeč kaftan. Sleherno jutro je v cunjaste copate obut pridrsal iz kleti visoke, grozljive hiše ob mostu. Rad je imel otroke in otroci njega; poceni je prodajal svoje malovredne sladkarije in jih rad tudi zastonj razdajal. Skozi gnečo so si po razbrazdanem blatu utirali gaz Cigani; plazili so se po vseh štirih z izmučenimi izrazi na obrazih in s strahotno zmaličenimi, od pozebe odmrliimi nogami.

Na začetku mosta in ob cestah, po katerih so se zgrinjale trume romarjev, so imeli svoje ustaljene postojanke berači, pretežno iz siromašnega Podgorja. Med njimi sta pritegnila posebno pozornost prastari, grčasti dolgin Tilen z leseno nogo, pohabljenec iz bitke pri Solferinu, pa Matasanov

Korl, tudi Korliček, dobrodušen bebec, ves ujet v omamni svet velikih žepnih ur, »čebul«. Na vprašanje: »Korl, kulk je ura?«, je, kot bi se otrešel nadležnega obada, nosljaje zavrnil: »I, na turn poglej, pa boš vidu!« Posebno pravico do prosjačenja na imenitnem delu trga je imel edinole Langerjev Andrej, dobrodušen zahajanček, in kakor so pravili, devetindevetdeseti otrok starega, pohotnega bršljinskega graščaka. Našemljen v rdeče in plave cape dragonca, je stal v vsej svoji revii pod arkadami imenitne hiše nekdanjega mestnega sodnika Gričarja. Njegovo dobrodušno, z rdečimi kocinami poraslo obličje je bilo razpotegnjeno v bebast smehljaj in vsakteri pogovor z mimoidočimi je sklenil: »Maš čik? — Daj mi ga!«

Bilo je bore malo blišča, zato pa nepopisno veliko v nebo vpijoče bede.

Zamrla je Goga, ko je na trgu vzkipel semanji golk. Ko pa je veliki praznik minil in so sejmarji pospravili kramo, ko je Esmeralda z medom in gonjačem odšla in se je Židek s svojo goljufivo igro na srečo pogreznil v neznanu, je bil mestu vrnjen prejšnji videz.

Kakor da bi neviden, a precizen mehanizem znova stekel, so prihajali na dan posebneži vseh vrst; prihajali so po ustaljenih poteh in ob točno določenih urah. Iz skrivnostnega domovanja sta v lahkotnem hodu pridrobili v osami postarani, zvedavi sestri. Požvižgajoč in praznično oblečen se je krožeč s tanko palico s srebrnim držajem v roki prizibal »doktor Faust«, na povodcu držeč črnega pudlja. Nihče ni nikoli preniknil v skrivnost njegovega svojevrstnega življenja, brž ko je zapustil ob uri z drugimi vred pisarno. Njegova vsakdanja pot je peljala čez Glavni trg in most do grmskega klanca in nazaj. Tudi njegovi sestri dvojčici, »amerikanska angelčka« imenovani, v enakih kostumih, ki sta izzivalno poudarjala njune razkošne oblike, sta šli isto pot kot čudaški brat, vendar vselej točno uro kasneje, in nihče ju ni videl razen takrat. Zopet ob svoji uri je zavaljen upokojeni sodni svetnik, ki so ga že kajkrat odpisali od življenja, v pretesnem staromodnem vijoličastem listrastem žaketu, z razprtim rožnatim sončnikom do malega zatesnil ozko, malo obljudeno Čitalniško ulico. S pohabljeno, nekoliko krajšo nogo je pred pragom noči poskakoval po vijugasti orbiti zapletenih ulic pod kapitljem »Kakec«, in ko je opravil svojo pot, se je kot pajek zapredel v svojo skrivnostno podstrešno sobico; o njem je šel glas, da živi s svojo ljubljeno pupo iz blaga.

S čudaštvom je šla v korak beda. Kdo od očividcev more pozabiti tisti otožno lepi jesenski popoldan, ko je mrak rahlo začel segati v prezreli dan in je mimoidoče presenetil gost, dušljiv črn dim, ki se je težko dvigal nad mestnim pokopališčem? Potem ko je bila dokončno zavrnjena njena prošnja za podporo, ki jo je kot rojena, ponosna meščanka naslovila naravnost na župana, je presušeno starko prevladal obup. V brezumju je odšla k materinemu grobu, se polila z bencinom in se na njem zažgala. Ko smo prišli tja, je bila na grobu le še v gost dim odeta zoglenela črna gmota.

Bil je Miklavžev semenj, ko sva si s Slavkom Grumom, mojim bližnjim kandijskim sosedom, na poti iz šole domov utirala gaz skozi vrvež na trgu. Uglasil sem se z njegovo zamišljenostjo in z njegovim molkom. Ko pa sva prišla do Friškarjeve borne stojnice, me je Slavko iznenada s skrivnostnim,

zastrtim glasom opozoril nanjo: »Poglej ta zapuščeni štant! Že dolgo ga ni bilo na spregled in nihče ga ni pogrešal, nihče se tudi ni spraševal, kaj se je le zgodilo z njim. Ko pa si je novi lastnik med ogledovanjem hiše ob mostu želel ogledati tudi klet in ko so odprli le s trhlenimi deskami zbita vrata, se je ponujal strahoten prizor: trop velikih, nagnusnih kanalskih podgan je oglodaval poslednje preostanke mesa na porumenelih Friškarjevih kosteh.«

Slavko Grum je v novomeških dijaških letih stanoval v Zgornji Kandiji ob Trdinovi cesti pri svojem svaku pečarju, kasnejšem tovarnarju Ivanu Klemenčiču, Lovretovem bratu. Stanoval je v podstrešni sobici lične pritlične hiše. V sobici je vladal vzoren red, nad mizo ob oknu so na steni visele bogato s knjigami založene police. Čeprav je bil Slavko zagret član Hermanove Dijaške zveze, zatem pa Prosvete, je bil po naravi bolj vase zaprt in molčeč. Z vnemo se je vključil v literarni, dramski in turistični odsek, pripadal pa je tudi ožjemu krogu, ki se je sestajal v Jakčevem stanovanju. Navzven je bil videti skrajno uravnovešen in urejen. Njegovo bledo, fino oblikovano obličje so značilno dopolnjevale tanke, bledičaste ustnice in bister, prediren pogled, ki je seval skozi vselej skrbno očiščena stekla ščipalnika. Tudi je bil značilen zanj rahlo tragičen, svetobolen izraz, ki ga ni niti bistveno spremenil sicer redek, a vselej ukročen nasmešek.

Njegova predstava Goge ima izvir v Novem mestu naše mladosti. Takrat so vanj prenikale usode njenih posebnežev, ki jim je bilo naklonjeno težko ozračje notranjih nasprotij; dajale so mu netivo za tisto, kar je zorelo v njegovi ustvarjalni sili, da je h kraju dozorelo v edinstveno delo: **DOGO-DEK V MESTU GOGI**.